

2. Полякова Е.В. и др. Лечение травм опорно-двигательного аппарата лошадей. Актуальные вопросы ветеринарной медицины. – Новосибирск. 2004. - С. 228-229.
3. Родин И.А. К совершенствование лечебных мероприятий при травматизме у лошадей / И.А. Родин [и др.] // Ветеринария Кубани, 2007. - N 6. - С. 4-5.
4. Дорош М.А. Болезни лошадей - М.: Вече, 2007. - 247 с.
5. Робинсон Э. Болезни лошадей. Современные методы лечения М.: Аквариум Принт, 2014. – 1007 с.
6. Ногтева И.В. и др. Современные методы регенеративной медицины в травматологии и ортопедии лошадей. Иппология и ветеринария. -2012. - № 3(5). - С. 43-50.
7. Руни Д.Р. Хромота лошади: причины, симптомы, лечение / СПб., 2001. - 256 с.
8. Шакалов К.И. Частная ветеринарная хирургия. Москва. 1986.

УДК 619:616.006.447-097.3:636.22.2:578

**ҚҮЙЛАР БРАДЗОТ КАСАЛЛИГИДА ПАТОЛОГОАНАТОМИК
ЎЗГАРИШЛАР ВА ТАШХИС ҚҮЙИШ**

*Кичик илмий ходим Р.М. Урақова
Илмий раҳбар в. ф. д., И.Х. Салимов
Ветеринария илмий-тадқиқот институти*

Аннотация. В статье представлены результаты диагностики, патологонатомических изменений, бактериологических исследований, дифференциальной диагностики при брадзоте у овец.

Ключевые слова: брадзот болезнь, Китт-Тароции, анаэроб, патологик материал, диагноз, биопроба, Cl.Oedematiens, бацилла, морской свенок.

Мавзунинг долзарблиги. Чорвачиликнинг асосий соҳаларидан бири ҳисобланган қўйчиликни ривожлантириш ва рентабеллигини оширишда давлат, фермер ҳамда хусусий хўжаликлардаги қўйлар бош сонини кўпайтириш, маҳсулдорлигини ошириш, соғлом қўзи олиш, уларни тўғри парваришлаш, турли касалликлардан саклаш каби омилларга боғлиқдир.

Шунингдек, қўйлар орасида учрайдиган брадзот касаллиги қоракулчилик соҳасига катта иқтисодий заар келтириши бугунги куннинг долзарб муаммолардан бири ҳисобланади.

Кўйларнинг инфекцион касалликлари орасида қўйларнинг брадзот касаллиги ўзига хос муҳим ўриннэгалийди. Брадзот касаллиги билан ёши ва наслидан қатъий назар семизлиги юқори, бўлган қўйлар касалланади. Брадзот касаллиги яшин тезлигига ва ўта ўткир шаклларда кечиб, касалланган қўйлар жуда қисқа вақт ичида (20-30 дақиқа, баъзида 2-8 соат) нобуд бўлади. Брадзот касаллигидан келаётган иқтисодий заар жуда катта бўлиб, отарларда 15-20% қўйларнинг касалланиши, уларнинг 100% нобуд бўлиши қайд этилган. Соғлом

ҳайвонларга касаллик асосан яйловларда озиқа, ичимлик суви ва тупроқ орқали юқади. Касалликни даволаш ишлари кутилган натижани бермайди. Брадзот касаллиги қўзғатувчилари споралари ташқи таъсирларга ўта чидамли бўлганлиги сабабли, касаллик ўчоқлари табиатда доимий сақланиб қолади ва уларни бутунлай йўқ қилиб бўлмайди.

Республикамизнинг қўйчилик хўжаликларида ушбу касалликлар бўйича эпизоотик ҳолатни ўрганиш, носоғлом хўжаликларда касалликларнинг кечиши хусусиятларини ва кузатиладиган патологоанатомик ўзгаришларни ўрганиш, биологик синов ўтказиш асосида қўйлар брадзот касаллигига ташхис қўйиш ҳамда олдини олиш шу куннинг долзарб муаммоларидан биридир.

Касаллик тарихи ва иқтисодий зарари. Қўйлар брадзоти касаллигини 1888 йилда Н.Нильсон Норвегияда касалланган қўйдан бациальнани ажратиб, бу касалликни куйдирги эмаслигини ҳамда ўткир кечадиган юкумли касаллик эканлигини исботлаб берган ва унга 1922 йил Clostridium septicum деб ном берилган. Кейинчалик, Гайгер бу қўзғатувчидан ташқари Cl. Oedematiens ҳам касаллик қўзғатувчиси эканлигини исботлаган. Братзот касаллиги Европанинг шимолий (Исландия, Дания, Норвегия, Шотландия) мамлакатларда аниқланган. Касаллик Австрия, ГДР, Англия, Жанубий ва Шимолий Америка ва бошқа мамлакатларда ҳам учраган. Қўйлар бродзоти Кавказ орти Республикалари, Ўрта Осиё республикалари ва Байкал ортида кенг тарқалган. Касаллик кийинчалик Ўзбекистоннинг Бухоро вилояти худудида қўйларда аниқланганлиги К.А.Андреев (1926) томонидан қайд қилинган.

Брадзот касаллигидан келадиган иқтисодий зарар жуда катта бўлиб, касалликни даволаб бўлмаслиги, қўйларни қасқа вақт ичида ўлиши, мажбурий сўйилган қўйларнинг гўшти истеъмолга яроқсизлиги сабабли уларни ёқиб йўқ қилиниши, профилактик чора-тадбирлари учун кетган харажатлар иқтисодий зарарнинг асосидир

Тадқиқот материаллари ва услублари. Текширишлар натижасида қўйларнинг брадзот касаллиги баъзи жойларда учраб туриши аниқланди. Касалликка аниқ ташхис қўйишида клиник белгилари, эпизоотологик маълумотлар етарли бўлмаганлиги сабабли ўлган ҳайвонларни патологоанатомик ёриб куриш ишлари амалга оширилди. Бундан ташқари қўйларнинг брадзот касаллиги қўзғатувчисининг культурал-морфологик хусусиятларини ўрганиш учун Китт-Тароцци озиқа муҳитида ўсган бир кунлик культурасидан суртмалар тайёрланиб, Грам усулида бўялди ва микроскопда текширилди.

Брадзот касаллиги билан касалланиб нобуд бўлган қўйни ёриб кўрганимизда патологоанатомик ўзгаришлар жасадни қисқа муддатда шишиб, тери остида ҳаво тўпланиши ва қўланса ҳидга эга бўлиши, табиий тешиклардан кўпикли қон оқиши, бўйнида, кўкрак тери остида газли геморрагик шиш пайдо бўлиши, жунларининг енгил юлиниши, шиллиқ пардаларнинг кўкимтирир бўялиши билан тавсифланади. Кекирдак ва бронхлар шиллиқ пардаларида қон қўйилишлар, қорин кўкрак бўшликларида қонли суюқлик тўпланганлиги, ўпка

қонга тўлишган, юрак куйлакчаси сувга тўлиб, юрак бўшашибган ва қон қўйилиш кўзатилди. Талоқ бироз катталашибган, жигар қонга тўлган ва некроз кузатилади, буйрак бўшашибган, шишган ва қонга тўлишган, ширдон ва 12 бармоқли ичак шиллик пардалари қизарган ва яллиғланган ҳамда қон қўйилиш ҳолатлари кузатилди.

Ветеринария илмий-тадқиқот институтининг иммунология ва биотехнология лабораториясида брадзот касаллигига гумон қилинган нобуд бўлган қўйлардан бактериологик текшириш учун (жигар, юрак, буйрак, найсимон суяқ, жароҳатланган жойлар мушак бўлакчалари) намуналар олинниб, асептика қоидаларига риоя қилган ҳолда буюм ойначалари билан босма суртмалар тайёрланди, грамм усулида бўялиб, бактериологик текширилди. Бунда патологик материал юзаси қиздирилган скалпел билан кўйдирилиб, уша жойга Пастер пипеткаси санчилиб, стерил ҳолда суюқлик олинди ва спирт алангаси устида Китт-Тароцци озиқа муҳитига экилди ва $37,5^{\circ}\text{C}$ га 48 соат термостатга қўйилди. Экмадан суртмалар тайёрланиб, Грамм усулида бўялди ва микроскопда қасаллик қузғатувчиси аниқланади.

Тадқиқот натижалари

Бундан ташқари қўйлар брадзот касаллиги қўзғатувчисининг қультурал-морфологик хусусиятларини ўрганиш учун унинг Китт-Тароцци озиқа муҳитида ўсган бир кунлик культурасидан суртмалар тайёрланди. Суртмалар Грам усулида бўялиб микроскопия қилинди ва суртмаларда уларнинг шакли тўғри ва озроқ қайрилган, учлари ярим айлана шаклида бўлган, ипсимон, калта занжирчалар шаклида жойлашибган Грам мусбат бацилалар борлиги аниқланди. Текширишлар давомида ажратилган касаллик қўзғатувчисининг гўшт пептонли қайнатма (ГПҚ), гўшт пептонли агар (ГПА) каби оддий озиқа муҳитларида ўсмаслиги, Китт-Тароцци озиқа муҳитида ўсиши ва озиқа муҳити рангини хиралаштириши, газ пуфакчалари ҳосил қилиши, ёш қультураларда қўзғатувчини ҳаракатчанлиги (хивчинлари, яъни перитрихлари борлиги), осилган томчи суртмаларида эса уларнинг ҳаракати сезилмаслиги ва спора ҳосил қилиши аниқланди.

Брадзот касаллиги қўзғатувчисининг бир кунлик культурасидан 4 бош денгиз чўчқачаси орқа оёқлари мускул орасига 0,5 мл миқдорда юборилиб заарлантирилди. Денгиз чўчқачаларида заарлантиришдан 36-38 соатдан кейин брадзот касаллигига хос клиник белгилар намоён қилган ҳолда нобуд бўлди.

Нобуд бўлган денгиз чўчқачаларини ёриб кўрганимизда ўлган жасад ҳавога тулиб шишганлиги, қўланса ҳид чиқариши, табиий тешиклардан купикили қон оқиши, боши, бўйни ва кўкрак териси остида газли геморрагик шиш борлиги кўзатилди. Ўлган денгиз чўчқачалар жунининг енгил юлиниши, шиллик пардалари кўкарғанлиги, кекирдак ва бронх шиллик пардаларида қон қўйилишлар, қорин, кўкрак бўшлиқларида қонли суюқлик тўпланғанлиги, ўпка қонга тўлган, юрак куйлакчаси сувга тўлиб, юрак бўшашибган ва қон қўйилган, талоқ бироз катталашибган, жигар қонга тўлган ва некроз, буйрак бўшашибган

шишган ва қонга тўлганлиги, ширдон ва 12 бармоқли ичак шиллиқ пардалари қизарган ва яллиғланган ҳамда қон қўйилиш ҳолатлари кузатилди.

Брадзот касаллиги қўзгатувчиси билан заарлантирилган денгиз чўчқачаларида патологоанатомик ўзгаришлар

Ушбудан олинган патологик намуналар Китт-Тароцци озуқа мухитига эқмалар экилиб 37°C да термостатга қўйилиб ўсган културалардан суртмалар тайёрлаб микроскопия қилинди, Cl.Oedematiens микроб тури аниқланиб бошқа тур инфекцион касалликлардан фарқланди.

Шундай қилиб, олинган намуналарда брадзот касаллиги қўзгатувчиси аниқланиб, қўйларнинг брадзот билан касалланганлиги хulosса қилинди.

Хulosалар. 1. Брадзот касаллигини аниқлашда патологоанатомик ўзгаришлари лаборатория текшириш асосида амалга оширилди

2. Брадзот касаллигини ташхис қўйишда биологик синов ва бошқа тур инфекцион касалликлардан фарқлаш мухим аҳамиятга эга эканлиги аниқланди

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Гавриша В. Г., Калужный И. И./сост. и общ. ред./ Справочник ветеринарного врача. Ростов-на-Дону: «Феникс», 1997. 608 с.
2. Жуленко В. Н., Волкова О. И., Уша Б. В. и др. Общая и клиническая ветеринарная рецептура: Справочник. М.: Колос, 1998. 551 с.
3. Салимов Х. С., Қамбаров А.А. “Эпизоотология” Т. 2016.304-308с.
4. Р.Г. Госманов, Н.М. Колычев, А.А. Барков«Практикум по ветеринарной микробиологии и иммунологии».Омск 2006. 6-7-34-248-249с.